

11 VOORWOORD

14 INLEIDING

deel I: de eeuw van Van Eyck

DE VEROVERING VAN HET LANDSCHAP

HOOFDSTUK 1

23 De geboorte van een nieuwe kunst

26 Jan van Eyck en zijn artistieke omgeving

29 Onderwerp of achtergrond? De functie van het landschap

30 Een document: 'Dat moet wesen in een landschap'

33 Het open landschap: eenluiken, tweeluiken enzovoort

38 Het vensterlandschap

42 Onderbroken landschappen

45 Nogmaals: achtergrond of onderwerp?

DE SCHILDERKUNST EN DE KOSMOS

HOOFDSTUK 2

41 Kunst en schoonheid in de Middeleeuwen

49 Het middeleeuwse wereldbeeld en de schilderkunst

52 De Schepper als kunstenaar, de kunst als nabootsing

57 De taal van het landschap en de vier wijzen van exegese

61 De schilder en het analogische wereldbeeld

DE ZICHTBARE WERELD: VAN SCHIJN NAAR WERKELIJKHEID

HOOFDSTUK 3

66 De kwestie van schijn en werkelijkheid

68 De twaalfde eeuw: het belang van de werkelijkheid

69 De dertiende eeuw: de integratie van Aristoteles

70 Een schilderkunst van de 'vorm'

72 De werkelijkheid der dingen

74 De veertiende eeuw: mystiek en wetenschap

77 De mystiek van het alledaagse en de schilderkunst

HET LANDSCHAP VAN DE GEEST: DE WERELD ALS ALLEGORIE

89 'Vermomde symboliek'

HOOFDSTUK 4

91 Bijbels landschap en geestelijk landschap

95 Een voorbeeld: Jan van Eycks *Madonna met Rolin*

102 Meer voorbeelden

DE SCHOONHEID VAN DE WERELD: ORDO EN VARIETAS

109 Dionysius de Kartuizer

HOOFDSTUK 5

- 110 De psalmen van Dionysius
- 113 De schoonheid van de wereld als teken van Gods vermogens
- 114 De schoonheid van de wereld en de mystieke weg omhoog
- 115 De schoonheid van de schepping als morele les
- 116 Theorie en natuurbeleving
- 117 Kartuizers en de wereld
- 119 Kartuizers en de schilderkunst

deel II: de eeuw van Bruegel

VAN BOSCH TOT BRUEGEL: HET 'WERELDLANDSCHAP' EN DE KUNSTGESCHIEDENIS

- 121 Veranderingen na 1500 HOOFDSTUK 6
- 124 De Italiaanse uitdaging
- 128 De kunsthistorische respons
- 134 Conclusie

DE BLOEI VAN HET ALLEGORISCHE LANDSCHAP: RONDON BOSCH EN PATINIR

- 136 Het duivelse landschap van Hieronymus Bosch HOOFDSTUK 7
- 144 De pelgrimages van Patinir
- 161 Portret en landschap bij Quinten Massijs
- 165 Gerard David en 'het eerste onafhankelijke landschap'
- 169 Landschapsvernieuwing en allegorische traditie

DE SCHILDER ALS GEOGRAAF: HET AARDRIJKSKUNDIGE LANDSCHAP

- 170 Schilderkunst en cartografie HOOFDSTUK 8
- 174 Kunsthistorie en cartografie
- 177 De kunst van het kaartmaken: precisie en suggestie
- 179 De wetenschappelijke traditie
- 183 Door wereldstudie naar deugd en wijsheid
- 186 Door de schepping tot de Schepper
- 188 Het politieke landschap
- 189 De heerser en de kosmos
- 191 De heerser en zijn territorium
- 193 De burger en zijn omgeving
- 196 Een voorlopige conclusie

EEN LANDSCHAP VOL BETEKENIS: PIETER BRUEGEL

- 200 Pieter Bruegel HOOFDSTUK 9
- 202 Het topografische landschap en een citaat van Ortelius
- 206 Landschap en historie
- 211 *De Grote Landschappen*
- 212 De vraag naar het onderwerp
- 214 Twee filosofische verklaringen
- 216 De Stoa bij humanisten en kerkhervormers

- 222 Natuurenthousiasme in Frankrijk
- 224 De boodschap van de *Grote Landschappen*
- 225 Bruegel en de traditie

HET LANDSCHAP ALS KUNST: KAREL VAN MANDER

- 228 De rederijkers, de schilderkunst en de kosmos HOOFDSTUK 10
- 241 De opbouw van Van Manders leerdicht
- 241 Inleiding
- 243 De vermaning
- 244 De vorm, het tekenen en de mens
- 246 Licht en kleur, het schilderen en het landschap
- 249 Twee theoretische tradities en het landschap
- 253 Kunst als nabootsing: orde en verscheidenheid
- 257 Van Mander en Du Bartas
- 259 De meerduidigheid van leven en kunst

deel III: de eeuw van Rembrandt

HET 'HOLLANDSE' LANDSCHAP ALS KUNSTHISTORISCH PROBLEEM

- 262 Een nieuw soort landschapskunst HOOFDSTUK 11
- 269 Het 'Hollandse landschap' als probleemloze kunst
- 213 De vraag naar functie en context
- 216 De iconologische benadering: lagen van betekenis
- 218 Het landschap als beeldspraak: lessen voor de mens
- 283 Het landschap als verbeelding van de natuur
- 286 Het landschap als beschrijving
- 288 Het historisch-topografische perspectief: territorium en identiteit
- 290 Het 'Hollandse landschap' en de kunsttheorie
- 294 Het landschap en de markt
- 296 Hoe nu verder?

HET LANDSCHAP ALS BOODSCHAP: ZACHARIAS HEYNS EN CLAES JANSZ VISSCHER

- 299 Een ouderwets klimaat HOOFDSTUK 12
- 300 Zacharias Heyns, een opvoeder in geest en deugd
- 300 Een geboren rederijker
- 301 Voor stad en vaderland
- 303 Leerzame emblemen
- 306 Het epos van de Schepping
- 308 Claes Jansz Visscher, een drukker voor God, kerk en vaderland
- 308 Inleiding
- 310 De functie van het landschap
- 312 *Plaisante Plaetsen*
- 316 Het landschap als kunst

HET LANDSCHAP ALS KUNSTWERK: CONSTANTIJN HUYGENS HOOFDSTUK 13

- 319 Huygens en de theorie van het landschap
- 320 *Mijn jeugd*
- 320 Over de ideale opvoeding
- 321 Het doel van de schilderkunst
- 321 *Hofwijck*
- 321 Inleiding
- 321 Het landschap als kunstwerk
- 329 Recht of krom? Een esthetisch dilemma en zijn oplossing
- 332 Wijsgerig lezen in het boek der natuur
- 335 Landschap en schilderkunst in *Mijn jeugd* en *Hofwijck*

HET LANDSCHAP ALS EEN SCHILDERIJ: JOOST VAN DEN VONDEL

HOOFDSTUK 14

- 339 Vondel en zijn *Bespiegelingen*
- 342 De landschapsschilder als nabootser van de schoonheid der natuur
- 344 Vondel en de schilderkunst
- 341 Vondel en de literaire traditie

DE SCHILDER EN HET LANDSCHAP: REMBRANDT VAN RHIJN

HOOFDSTUK 15

- 350 Inleiding
- 351 Rembrandt als *absolutus pictor* en het landschap
- 361 De jaren dertig: het historische en het allegorische landschap
- 311 Omstreeks 1640: de keuze voor het Hollandse landschap
- 315 De jaren veertig: het landschap rondom de stad
- 319 De jaren vijftig: terug naar het historische landschap
- 381 Rembrandt en Van Hoogstraten: de zichtbare en de onzichtbare wereld

386 BESLUIT

391 SUMMARY

398 NOTEN

443 LITERATUUR

411 PERSONENREGISTER

419 BEGRIPPENREGISTER